

Φιλολογεῖν

"Δεν θα αντικαταστήσει ο υπολογιστής
το δάσκαλο, θα αντικατασταθεί ο
δάσκαλος που δεν ξέρει υπολογιστή"
Arthur Clarke

Σχολιασμός ραψ. χ', στ. 1-446

Posted on 20 Οκτωβρίου, 2012 by [filologein](#)

1. Οι φάσεις του φονικού

α. Ο Οδυσσέας τοξεύει εναντίον των μνηστήρων από το κατώφλι και σκοτώνει πρώτον τον Αντίνοο – τον μ που δεν κατάλαβε από ποιον σκοτώθηκε· οι άλλοι, ανίδεοι¹ ακόμη, τον απειλούσαν. Όταν κατάλαβαν, καθι βρήκαν όπλα, του επιτέθηκαν με τα ατομικά τους ξίφη – όπλα άχρηστα απέναντι σε τοξότη που κατέχει στρατηγική θέση· βρήκαν έτσι τον θάνατο ο Ευρύμαχος κι ο Αμφίνομος (1-100).

β. Τα βέλη όμως του Οδυσσέα τελείωναν· εφοδιάστηκε τότε η ομάδα του με ασπίδες, δόρατα και κράνη,² και αρκετοί μνηστήρες. Σχηματίστηκαν έτσι δύο μέτωπα ένοπλων αντιπάλων με αβέβαιη έκβαση και η σύγκρουση πήρε μορφή μάχης επικής, η εύνοια όμως της Αθηνάς στον Οδυσσέα κατέστησε άτρωτη σχεδόν ομάδα του, ενώ η έχθρα της για τους μνηστήρες συνετέλεσε στην εξολόθρευσή τους. Η φάση αυτή συμπληρ με τρεις ικεσίες, την ατελέσφορη του Ληώδη (329 κ.ε.) και τις σωτήριες του Φήμιου και του Μέδοντα (350 και έκλεισε με τη φρικτή παρομοίωση των στ.410-6.

γ. Η τρίτη φάση, ως επίλογος του φονικού, επέχει θέση κάθαρσης, κυριολεκτικής και μεταφορικής, συμπλέ όμως και με τον θάνατο των αναίσχυντων υπηρετριών, που δεν σέβονταν την Πηνελόπη και διατηρούσαν ερωτικές σχέσεις με τους μνηστήρες, καθώς και του συνεργάτη των μνηστήρων, του Μελάνθιου. Τον καθα του χώρου από τα πτώματα ανέλαβαν ο Τηλέμαχος και ο Εύμαιος βοηθούμενοι από τις άπιστες δούλες, ενά απολύμανση και τον εξαγνισμό του παλατιού ανέλαβε ο ίδιος ο Οδυσσέας.

→ Η μνηστηροφονία λοιπόν, μια ιδιότυπη «αριστεία» που συνδυάζει την **μήτιν** με την πολεμική αρετή του πολυμήχανου, έλαβε τέλος. Με τον τελευταίο αυτό άθλο του ο Οδυσσέας έγινε πάλι κύριος του σπιτιού του, όμως ακόμη και του λαού του.

1 Για την άγνοιά τους αυτή, παρεμβαίνοντας προσωπικά ο ποιητής, τους χαρακτηρίζει «μωρούς» (34-6): η στιγμή που εκφράζει οίκτο για τον αφανισμό των μνηστήρων.

2 Το ότι παρέλειψαν ν' αφήσουν δύο πανοπλίες στην αίθουσα κατά τη μεταφορά των όπλων (στη ραψ. τ) αποκαλύπτει τώρα τη σημασία του: η ομάδα τους ήταν τώρα τετραμελής, κυρίως όμως έπρεπε να βρεθεί τ να πάρουν όπλα και οι μνηστήρες, ώστε να δυσκολέψει το έργο του Οδυσσέα. Θα ήταν, εξάλλου, άνανδρο ν προχωρήσει η επίθεση εναντίον αόπλων.

3 Η σωτηρία του Φήμιου έχει προοικονομηθεί στο α 172, ενώ του Μέδοντα στο δ <675> κ.ε. και π <411-2>, την αθωότητά τους υποστήριξε τώρα ο Τηλέμαχος (378-80), για να γνωμολογήσει στη συνέχεια ο Οδυσσέας

(400)· καλού κακού, πάντως, κατέφυγαν και οι δύο στον βωμό του Δία, για ασφάλεια (405)· βλ. και το σχόλιο στο Βιβλίο.

2. Η αιτιολόγηση του φονικού (με βάση τους στ. 37-63, 340-5, 434-46).

Ο Οδυσσέας κατηγορήσε στους μνηστήρες για τις εις βάρος του αδικίες, που συνεπάγονται θάνατο:

- για χρόνια κατέτρωγαν την περιουσία του·
- κοιμούνταν με τις δούλες του·
- διεκδικούσαν τη γυναίκα του και την εξουσία, χωρίς να έχει διαπιστωθεί ο θάνατός του·
- σχεδίαζαν τη δολοφονία του γιου του·
- δεν φοβήθηκαν καν τους θεούς ούτε τη δίκαιη εκδίκηση των ανθρώπων, που ήρθε η ώρα της.

Στον Οδυσσέα απάντησε ο Ευρύμαχος, με το γνωστό κολακευτικό αλλά και αχρείο τώρα ήθος του: δεν αρν τις κατηγορίες, ενοχοποίησε όμως τον νεκρό Αντίνοο ως πρωταίτιο και μόνο υπεύθυνο⁴ και ζήτησε έλεος γ υπόλοιπους, υποσχόμενος πλούσια υλική αποζημίωση (49-63).⁵ Αλλά ο Οδυσσέας αρνήθηκε κάθε συμβιβασμό παρόλο που καθόλου δεν περιφρονούσε τα υλικά αγαθά,⁶ και τους κάλεσε σε αναμέτρηση (64-72), ως υποχρεωμένος, σύμφωνα με τις περί δικαίου απαιτήσεις της εποχής, να πάρει εκδίκηση για τις αδικίες που έγιναν (αυτοδικία). Δεν χάρηκε, ωστόσο, για το κατόρθωμά του,⁷ όπως προκύπτει από τον λόγο του προς τ Ευρύκλεια που, μόλις αντίκρισε νεκρούς τους μνηστήρες, πήγε να αλαλάξει από χαρά· εκείνος αισθάνθηκε εντολοδόχος των θεών για να αποδοθεί δικαιοσύνη (434- 44) .

4 Ο Αντίνοος, ως ο κύριος εισηγητής της δολοφονίας του Τηλέμαχου και μάλιστα τρεις φορές (στις ραψωδιές 5), ευθύνεται βέβαια περισσότερο, δεν μπορούν όμως ν' απαλλαγούν οι άλλοι από τις κατηγορίες αυτές, για διαχώρισαν τη θέση τους, πράγμα που υπογραμμίζει ο Οδυσσέας στην απάντησή του προς τον ικέτη Ληώδι (5).

5 α. Ο λόγος αυτός του Ευρύμαχου «συνδυάζει τη γλοιώδη κολακεία, τον γρήγορο υπολογισμό του πρακτικών κόστους και τον κακοπροαίρετο διασυρμό του νεκρού Αντίνοου, ο οποίος κατηγορείται για τα περισσότερα αδικήματα που έχουν διαπραχθεί [...]. Το ύφος είναι χαρακτηριστικό του Ευρύμαχου, ενός επικίνδυνου υποκριτή».

β. Οι κατηγορίες αυτές, εξάλλου, αφήνουν να διαφανεί «η κρυμμένη σύγκρουση ανάμεσα στην κληρονομική βασιλεία και στις φιλοδοξίες της νέας αριστοκρατίας, που χαρακτηρίζεται από τάσεις αμφισβήτησης της βασιλείας». Δεν αποκλείεται λοιπόν να υποκρύπτει η μνηστηροφονία μια ανεπιτυχή εξέγερση των ευγενών του θρόνου· σχετικές είναι οι ενδείξεις των στίχων 54-7.

6 Γιατί και αυτά προσδίδουν τιμή, δεν μπορούν όμως να εξαγοράσουν την προσβολή της τιμής· η αποκατάσταση της προσβεβλημένης τιμής του ομηρικού ήρωα απαιτεί αίμα.

7 Από τη θριαμβολογία του Οδυσσέα, μετά την εξουδετέρωση του Κύκλωπα, ως τη μετριοπαθή στάση απέναντι στους νεκρούς αντιπάλους του, διακρίνει κανείς μια πορεία του ήρωα προς την ωριμότητα.

3. Εικόνες που εντυπωσιάζουν για την καθαρότητα και για τον ρεαλισμό τους:

- οι στιγμές που πέφτουν νεκροί ο Αντίνοος (10-19) και ο Ευρύμαχος (86-91)·
- η σχεδόν κωμική εικόνα του Μέδοντα καθώς βγαίνει από την κρυψώνα του (385-90) – το επεισόδιο αυτό αμβλύνει κάπως την ένταση που προηγήθηκε·
- το εξεταστικό βλέμμα του Οδυσσέα και η εικόνα των σωριασμένων πτωμάτων, που ενισχύεται με την εκπληκτική παρομοίωση των ψαριών μέσα στο δίχτυ (408-16)·
- το καλωσόρισμα του Οδυσσέα από τις (38) πιστές δούλες (όσο φαίνεται στην περίληψη) – «μια όμορφη σκηνή ως επίλογος μετά τη βαναυσότητα της προηγούμενης δράσης»

4. Ανακεφαλαίωση της εκδίκησης

- Η εκδίκηση άρχισε να μεθοδεύεται συστηματικά με τις συμβουλές και τις επεμβάσεις της Αθηνάς κατά τη συνάντησή της με τον Οδυσσέα στη ραψωδία ν (420 κ.ε.)·
- συνεχίστηκε ως ανίχνευση της κατάστασης από τον Οδυσσέα στις ραψωδίες ξ και ο·
- σχεδιάστηκε από τον Οδυσσέα και τον Τηλέμαχο στη ραψωδία π (259 κ.ε.)·
- το σχέδιο, με παραλλαγές και συμπληρώσεις στην πορεία, τέθηκε σε εφαρμογή στις ραψωδίες **ρ, σ, τ, υ**, ολοκληρωθεί ως προετοιμασία στη **φ** και να εκτελεστεί στη **χ** με απόλυτη επιτυχία, χάρη στην **μήτιν** και στην γενναιότητα του πολυμήχανου, πέρα από τη θεϊκή συμπαράσταση, που επιβεβαιώνει απλώς ότι οι θεοί –καθώς και ο δίκαιο– είναι με το μέρος του Οδυσσέα.

5. Ηθικοθρησκευτική δικαίωση της μνηστηροφονίας

Ο ποιητής φρόντισε εξ αρχής να εντάξει το πολύνεκρο φονικό στο ηθικοθρησκευτικό σύστημα που όρισε ο Ήλιος Δίας στο πρώτο συμβούλιο των θεών (α 36-51): (θεϊκή) προειδοποίηση (σε όποιον αδικεί, να αλλάξει συμπεριφορά) – μη συμμόρφωση – τιμωρία· σύστημα που «μεταφέρει το κέντρο βάρους της ανθρώπινης δυστυχίας από τους αθανάτους στους θνητούς».

Ειδικότερα:

- Οι προειδοποιήσεις των μνηστήρων για τα ανόσια έργα τους άρχισαν με τον ενθαρρυσμένο από την Αθηνά Τηλέμαχο στις ραψωδίες α (415 κ.ε.) και β (<45> κ.ε.) και συνεχίστηκαν με,

μαντείες, και άλλες ενδείξεις, που πλήθυναν από τη στιγμή που ο «ζητιάνος» έφτασε στο παλάτι, με κορυφή την πρόβλεψη του μάντη Θεοκλύμενου (υ 379 κ.ε.).

- Οι μνηστήρες όμως όχι μόνο δεν συμμορφώθηκαν, αλλά με τις ενέργειές τους επιβάρυναν όλο και περισσότερο τη θέση τους: Τον Τηλέμαχο στη συνέλευση τον αποπήραν, τους μάντεις τούς περιφρόνησαν και τους ειρωνεύτηκαν και, από το απλό φαγοπότι στην αρχή, άφησαν εξελικτικά να διαφανεί η «αρπακτική διάθεση τους καθιστά σφετεριστές ξένης περιουσίας, ξένης γυναίκας, ξένης εξουσίας – προσώπων και πραγμάτων έ που δεν τους ανήκουν και παρά ταύτα τα ορέγονται, προσβάλλοντας τη Δίκη, θεϊκή και ανθρώπινη». Πρόσδε στην όλη συμπεριφορά τους και την επανειλημμένη φονική τους πρόθεση εις βάρος του Τηλέμαχου·⁸ κ έλειψε η φονική απειλή τους ακόμη και εις βάρος του Οδυσσέα (β <246-51>)· έγιναν έτσι επανειλημμένα υβριστές.

- Η τιμωρία τους, επομένως, προκύπτει ως φυσικό επακόλουθο της όλης υβριστικής συμπεριφοράς τους (π συμπαρασύρει και όσους ήταν με το μέρος τους)· γιατί την ύβρη οι ομηρικοί θεοί δεν τη συγχωρούν, πράγμα επιβεβαιώνει και η κάλυψη που προσφέρουν στους τιμωρούς, με άμεση συχνά υπόδειξη και συμπαραστάσι

→ Έτσι η μνηστηροφονία παρουσιάζεται ως έργο όχι τόσο εκδίκησης όσο δικαιοσύνης, για να αποκαταστα τάξη εκεί όπου είχε διασαλευτεί· κι ο ποιητής, παράλληλα με τον νόστο, προετοιμάζε από την αρχή τον ακρ με τις πολλές και ποικίλες σχετικές προσημάνσεις, όχι μόνο να τη δεχτεί αλλά και να την απαιτήσει.

8 Έτσι, αν η προσχεδιασμένη μνηστηροφονία παίρνει τη μορφή δόλου (γιατί οι μνηστήρες παγιδεύονται), αντιστοιχεί στη δική τους ενέδρα, στον δικό τους δόλο, εις βάρος του Τηλέμαχου.

This entry was posted in [Α Γυμνασίου](#), [Ομήρου Οδύσσεια](#). Bookmark the [permalink](#).
